

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 125 2004

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2005 och för recensioner 1 september 2005.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider om inget annat anges.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

ISBN 91-87666-22-7

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2004

rim, i det inkorrekt” (s. 185). Detta är säkerligen en riktig bedömning och en svensk läsare har lätt att associera till den Strountes-diktning som Gunnar Ekelöf skulle börja ge ut fyra år senare.

I en volym av detta slag är givetvis inte allt guld värt. Men skriften vittnar ändå om bredden av Clas Zilliacus intressen och den ”kunskapens hugsvalelse” han inte bara givit vittnesbörd om i sina egna böcker utan därtill lyckats förmedla till kollegor, vänner och elever.

Pär Hellström

Anders Hallengren, *Petrarca i Provence. Den stora kärleken och ensamhetens liv*. Norstedts. Stockholm 2003.

Att som Anders Hallengren (AH) överhuvudtaget våga närma sig Petrarca, ett av världslitteraturens största namn är i sig berömvärt, ja beundransvärt och extra välkommet i ett svenskt sammanhang; svensk litteraturvetenskap kan ju inte precis sägas ägna äldre litteratur det intresse den är värd.

Framställningen som präglas av lättburen lärdom samt precist och spänstigt språk uppmärksammar främst Petrarcas latinskspråkiga produktion, medan hans italienska blott ställvis berörs. Flertalet svenska litteraturvetare och litteraturintresserade, om alls förtrogna med Petrarca, torde vara bekanta med hans kärleksdiktning, varför Hallengrens bok kommer sällsynt väl till pass för var och en som till äventyrs är intresserad av den dynamiska medeltidens intellektuella och konstnärliga bedrifter.

Hallengren har valt att i tämligen hög grad intressera sig för de biografiska och de historiska omständigheter som utgör fond för den energiske Petrarcas stora produktion på latin. Tiden, mannen, verket står i fokus för vad som måhända bäst bestäms vara en författarskapsbiografi. Detta utsluter ingalunda textanalyser, varav den med vissa reservationer mest givande är den omfattande kommentaren till *Secretum meum* (se nedan).

AH är mycket angelägen om att placera in Petrarca i den särpräglade kontext som påveämbetets förfall och den ”babyloniska” fångenskapen i Avignon utgör, det Avignon som Petrarca avskydde för dess förfall och som han ställde i bjärt kontrast till det Vaucluse han älskade. I de kapitel som behandlar Petrarcas förhållande till och syn på det kyrkliga förfallet är Hallengren som mest övertygande och här fungerar hans meto-

diska fusion mellan historiskt perspektiv och psykologiserande analys utmärkt. Här ligger bokens styrka och stora värde, ett värde som förstärks av de vackra resultat Hallengrens läsart vinner flerstädes i framställningen.

När detta är sagt, måste jag som kritisk läsare dröja vid några saker som skapat bekymmer. Framställningen präglas, vilket jag inledningsvis betonade, och åter vill betona, av stor lärdom och bakom hans bok ligger ett arkivarbete och ett slit med källorna som väcker stor respekt, men jag tycker nog, att AH, trots sin inledande deklARATION (s 8–9) och med undantag av några ställen i texten under framställningens gång inte tydligt markerar sin egen röst. Han kunde ha profilerat sig tydligare mot den omfattande Petrarcaforskningen än vad som är fallet.

Vidare anser jag, att AH:s hantering av vissa texter och vissa genrer utanför Petrarcas författarskap ställvis blir problematisk. Petrarcas ”uppenbara närhet till den provensalska diktningens huvudåder”, för att låna AH:s egen formulering (s 49) ligger i öppen dager, det vet alla i saken någorlunda insatta, men denna beskrivning av Petrarcas italienska dikter och de occitanska trubadurernas blir här direkt missvisande: ”Det är en privat poesi, avsedd att kunna läsas av den kvinna som dikten riktar sig till, och just detta var ett provensalskt drag och en av folkdiktningens självklarheter” (s 50). Inom trubadurdiktningen är det istället ett axiom, att åtminstone de manliga trubadurernas dikter ej alls är avsedda för privat konsumtion utan för grupper av åhörare (samkönade eller blandade). Dikterna skulle f.ö. sjungas, ej läsas. Man har inom occitanistiken alltmer kommit att betona just trubadurlyrikens retoriska rollspel.

I resonemanget om Lauras ständigt gäckande identitet blir AH på ett ställe direkt trubbig. Han poängterar att Lauras blondhet inte duger som signalement, men nämner inte, att det blonda håret är en kliché och markör för kvinnlig skönhet i *all* hövisk litteratur under 1100-, 1200- och 1300-talen! Detta kunde vara en *petitess*, men är det inte i mina ögon, då jag menar, att detta är ett exempel på att AH inte alltid i önskvärd grad beaktar de konventioner och den retorik som bestämmer all medeltidslitteratur, även Petrarcas!

Iakttagelsen om Petrarcas relation till den occitanska lyrikens debattgenre, *tensó*, är utmärkt (s 112), men det är dessvärre inte resonemanget kring *amor purus* och dess roll i den occitanska

kulturen, där AH i den äldre forskningens efterföljd överbetonar det kyska inslaget och glömer bort att målet för bl.a. Bernart de Ventadorns diktjag är samlaget (*lo mielh, lo plus* (det främsta, högsta)! Tanken att *amor purus* skulle ha "stärkt glöden i många äktenskap" (s 138) är i ljuset av vad bl.a. G. Duby visat ifråga om medeltida äktenskapsuppfattning helt orimlig.

Kuriös i mina ögon är vidare spekulatjonen om Laura och den provensalska kvinnan som arvtagerska till traktens *trobairitz* (kvinnliga trubadurer) (138). Trubaduren är ju, oavsett kön, subjekt, Laura objekt (hon motsvarar i allt trubadurens *domna*), varför konstellationen faller.

Inte heller partiet om *Romanen om rosen* framgår som helt lyckat, då AH knappast övertygande visar hur Jean de Meung och dennes synnerligen ohöviska fortplantningsideologi (som han inte tillräckligt tydligt skiljer ut från Guillaume de Lorris hyperhöviska allegori) egentligen hör hemma i Petrarca-kontexten. AH:s ställvis manifesterade svaghet för alltför hastiga kopplingar och slutsatser kommer här fram: "Sälunda gick romanen om rosen och petrarcatraditionen hand i hand. Kärlekens språk hade övertagit kyrkans språk. Däri låg en hädelse av symbolisk sekulär beskaffenhet" (170). Den sammansmältning som AH ser som symboliskt hädisk och sekulär hittar man ju redan i 1100-talets litteratur, både den latinska och den folkspråkiga, varför hans poäng mister en del av sin udd.

Vid läsningen av AH slås jag av frånvaron av kopplingar mellan Petrarca och den sekulära medeltidslatinska poesin, främst då kärlekslyriken som den bl.a. kommer till uttryck i *Carmina Burana* (som flera forskare på senare tid velat placera i norra Italien!). Att den med den latinska traditionen så djupt förtrogne Petrarca skulle ha varit ovetande om denna genre verkar osannolikt. Vid läsningen av *IL Canzoniere* har jag själv slagits av de uppenbara likheterna med både trubadurer och clerici vagantes/goliarder och deras texter. Så finns den mot konkretionen i exempelvis "Chiare fresche" bäst svarande gestaltningen bl a i "A globo veteri" och "Sevit aure spiritus" (båda i *Carmina Burana*).

Som forskare måste man ju välja och AH väljer att betona *individen* Petrarca, vilket är helt legitimt. Dock betonar han individualitet och psykologi en aning för mycket vilket sker en smula oväntat i ljuset av den historiserande ram AH inledningsvis berör. Själva är jag benägen att se Pet-

rarca som mycket mer medeltida än vad AH verkar göra. Här blir resonemanget om de två Petrarca, den latinske (humanisten och teologen) och den italienske (erotikern) bekymmersamt. Om man väljer att individualisera och psykologisera som AH, blir det påstått vattentäta skottet mellan de båda besvärligt. Är det psykologiskt trovärdigt? AH berör inte detta; han verkar inte se något problem därvidlag. Själva känner jag mig mer benägen att se de två Petrarca som utslag av två retoriska strategier med var sitt syfte. Jag tror inte på AH här. I mina ögon tar han inte fullt ut hänsyn till det retoriska ramverk som bestämmer *all* medeltida litteratur.

I mina ögon är Petrarca högst medeltida, helt präglad av den kluvna synen på människans erotiska sida. I själva verket är han därvidlag mer medeltida än flera occitanska trubadurer, för att inte tala om vaganter/goliarder, med deras tveklösa bejakande av Eros! Han verkar helt enkelt långt mycket mer påverkad av Augustinus och övriga kyrkofäder än de förra.

AH verkar tydligt ansluta sig till uppfattningen om Petrarca som den första moderna människan, en uppfattning som leder vilse när han talar om Petrarca's *usus* i samband med dennes "fram-tidsprogram": "till diktkonstens nytta hör att 'kunna lindra bekymmer och kval, att liva upp den trötte, att fröjda vår själ och stilla vår sorg och vår fruktan, torka tårar, inge hopp och göra vännerna glada". I själva verket är detta så medeltida som det kan bli, vilket flera forskare (bl.a. Olsen, Suchomski, Malm) har diskuterat i fråga om fransk *fabliau* och andra genrer, både latinska och folkspråkiga, då man behandlat dikotomin *utilitas* – *delectatio*. *Usus* är ju samma sak som *utilitas*.

Dessa invändningar, några lättviktiga, andra med mer tyngd, får dock inte skymma det faktum att Hallengren med sin bok i stort gjort en viktig insats. Vid sidan av de kvaliteter jag ovan berört och ojämnheten till trots vill jag särskilt nämna AH:s djärighet och vilja till nya perspektiv på Petrarca. Undertecknad läsare/ansmälare har därvidlag sporrats till vissa invändningar, något som inte på något vis hindrar, att jag i stort uppskattar AH:s dristiga framstöt på ett område som torde avskräcka de flesta. Resultatet har blivit en högst läsvärd bok som jag gärna rekommenderar.

Ulf Malm